BT Magasinet uke 50
LØRDAG 18. DESEMBER 2010

Heime på Helgeseter

I SITT RIKE

[illegible] Melchior, Balthasar og Kaspar, alias (fra v.) [illegible], [illegible] og [illegible]. I bakgrunnen sitt Maria, alias [illegible] med Jesusbarnet på fanget. I desember og januar blir det [illegible] mange [illegible] på julespelet [illegible] [illegible] blir framført på 13. dag jul.

I snart 60 år har Helgeseter vore ein spesiell heim for spesielle menneske.

tekst: HJØRD V. SVENDSEN foto: PAUL S. AMUNDSEN

[illegible]

PÅ VEGGEN HENG eit svart-kvitt-bilete av ein liten gut. På kommoden står eit fargebilete av ein vaksen mann, med sigar.

– Hjem, seier Bjørn Gjerde, lågt, nesten undrande.

Han står på rommet sitt, mellom veggen og kommoden, og ser på regnet som kutrar mot rutene. Han har ein kam litt i bukselomma, eilbil av merket Think.

Det er ikkje så lett å få tak i kva Bjørn tenkjer. Heime er her. Heime er der. Han nobberer ofte litt om på tid og rom. Han vil alltid heim, og han er alltid heime.

For ikkje lenge sidan hadde Bjørn bursdag. Han fylte 57. På slike dagar tar han seg ein sigar.

– Hjem, gjentek Bjørn.

Hausten 1958 noterte legen på Helgeseter med blå kulepenn: «Sammen med sin mor, far og søster kom han til Helgeseter den 18/10-58, fem år gammel».

VEGEN GÅR oppover, i krokar, forbi barnehage, rekkjehus, stasjonsvogner, oppover Søndalen, Bergen. Vegen endar ved eit stort tun tett på skogen: Helgeseter.

Her bur det óg ein familie.

Helgeseter er heim for trettí menneske. Dei som bur her har alle ei funksjonshemming eller utviklingshemming. Men det siste ordet likar dei ikkje på Helgeseter.

I toppetasjen i det eldste huset, på toppen av tunet, sit dagleg leiar Geir Legreid. Han vil ikkje heyre snakk om at han er på toppen. Han representerer heller botnen, fundamentet – laget av tilsette som skal leggje til rette for eit godt liv for dei som bur her. Og i dette livet er det alltid, for alle, rom for utvikling.

– Vi trur ikkje at utviklinga stoppar opp. Alle har eit unikt, friskt «eg», ei indre kjerne. Vi vil ikkje redusere menneske til eit produkt av arv og miljø. Mennesket er eit spirituelt vesen, seier Legreid.

Det handlar om noko så enkelt, og vanskeleg, som å sjå heile mennesket – fortid, notid, framtid. Kropp. Sinn.

Korleis kan ein få til det?

Med kunst. Med terapi. Med arbeid.

Med fellesskap.

TIDLEG PÅ 1990-TALET: Ekteparet Kate og Paul Rieber frå Bergen har vore i Sveits. Dei har eit barn med ein kronisk ryggsjukdom som skulemedisinen ikkje fann bot for. I Sveits har dei funne ein lege som har hjelpt barnet, ein antroposofisk lege.

For Kate Rieber er det gnisten som tenner eit større engasjement. Antroposofisk medisin og helsepedagogikken etter Rudolf Steiner (grunnleggjar av antroposofien) bør bli tilgjengeleg også i Noreg og Bergen, meiner Kate.

Då den austerrikske barnelegen og antropo-

>>>

LIVET ER IKKJE SÅ ULIKT LIVET I REKKEHUS NÅR DET KJEM TIL STYKKET. STORFAMILIEN PÅ HELGESETER DELER DET MESTE: KVARDAG, HØGTID, GLEDER OG SORGER.

PUNKT (til venstre): Kunst og kultur er ein viktig del av livet på Helgeseter. Utstillingar, teater og konsertar er ei kjelde til glede, fellesskap og tevagt. Her er Kari Dahlberg i aksjon under ein konsert. Kari var eit av dei første barna som kom til Helgeseter. Ho var sterkt knytt til mor si som døde då Kari var tolv år. Faren Arthur gjorde det han kunne for henne, hadde henne heime i alle feriar. Etter kvart flytta han sjølv inn på Helgeseter og vart ein del av staben der.

RYTTAR: Terje Nygaard har absolutt ingenting imot ein tur på hesteryggen. Gardsdrifta står sentralt i arbeidet på Helgeseter. Det finst både sau, gris, hest, høns og gjæser her, i tillegg til grønsakdyrking i sammarhalvåret.

HELGESETER: I 1953 gjorde Fana kommune garden aust i Sædalen tilgjengeleg for pionerane som ville byggje helsepedagogisk heim her. Året etter kom dei første barna. Mange av dei er her framleis.

sidan Karl König i 1951 held foredrag i Bergen, er Kate og Paul Rieber blant tilhøyrarane. Königs bodskap er langt føre si tid: Også barn som ikkje er som andre barn, er ein ressurs, dei har også rett på eit liv i utvikling.

Ekteparet Rieber knyter kontakt med König. Dei stiller med kapital, får avtale med kommunen om å overta ein gard – aust i Sædalen. I 1953 er byggjearbeidet i gang.

Året etter kjem dei første barna til Helgeseter, det som skal bli ein helsepedagogisk heim og skule for barn med særskilde behov.

Med HVPU-reforma i 1991 vart dei fleste institusjonar for funksjonshemma lagde ned i Noreg – men dei antroposofiske overlevde og gjer det framleis.

KARI DAHLBERG STORHAUG kan, set seg i ein stol og fortel ei lita historie om tre små grisar som overraskande gjorde seg gjeldande, ekte grisar frå fjøsen her på Helgeseter, no nettopp.

– Ver du! Eg kvapp!

Kari er eitt av barna som kom den første sommaren. Då var ho sju år, no er ho sekstitre. Huset ho bur i, heiter Haugen og er gammalt utanpå, men nytt inni.

– Det er sånn, seier ho, – at her er veldig trygt på Helgeseter.

Kari er tilhengar av struktur og rutinar. Ho rammar metodisk opp alle middagsmåltid frå sydenturen ho var på tidlegare i haust. Kari rammar opp arbeidsoppgåvene sine, dag for dag. Ho liker å følgje med. Når arbeidsdagen er ferdig, hentar ho avisa. Ho abonnerer på BA.

Det er ikkje lenger barn som spring rundt på tunet på Helgeseter. Ungane er for lengst vaksne. Nokre har gått bort. Nokre er komne til. Livet er ikkje så ulikt livet i rekkjehus når det kjem til stykket. Storfamilien på Helgeseter deler det meste: kvardag, høgtid, gleder og sorger.

Og generasjonsskiftet kjem her, like sikkert som det ein dag kjem lenger nede i dalen.

– **ERIK FRÅ** Kongsberg!

I nabohuset, Villa Vally, bur Erik Zachrisen, siste innflytta på Helgeseter. Han er tjueein.

– Kom igjen karer, seier han på austlandsdialekten sin, trallar ein fanfare og viser seg til det nyinnreidde rommet sitt. I sofaen ligg ein gitar.

– E' det Bergens Tidende dokker kommer fra? spør Erik, han slår om til bergensk. Dette blir seinare korrigert til vaksdalsk, ein gest til styraren på huset, ein vaksdaling.

HIPP, HIPP: Årstider, høgtider og store dagar blir grundig markert. Det ligg både fellesskap og tryggleik i det faste dagane. Her frå 17. mai 2010.

>>>

ALLE HAR EIT UNIKT, FRISKT «EG», EI INDRE KJERNE. VI VIL IKKJE REDUSERE MENNESKE TIL EIT PRODUKT AV ARV OG MILJØ.

Erik har malt veggene i stova si lavendelblå, soverommet karakteriserer han som caffe latte-farga. Han har valt fargane sjølv.

– Ka skulle vi gjort uten oss østlendinger, hæ? Det e'kje det at vi e' be're te' å underholde, men vi har kanskje litt mer innflytelse, då, seier Erik, framleis på bergensk. men går ser. Det står ikkje på oppslaget.

Det gjer det derimot for Lars Oren, han har ikkje ord. Lars er mystikaren på Villa Vally. Han set det meste av tida si til å sjå noko ingen andre ser. Han ser ofte skrått opp mot himmelen, på lyset, skyene som driv forbi, lyttande. «Han fornemmer fort menneske-tanker og følelser, og merker et rooms stemmelførte etc. ganske fort,» noterte legen i den første tida hans på Helgeseter. Lars har alltid likt vinden.

Når det ikkje er nokon vind, lagar Lars sin eigen. Han har alltid ein liten ball i den høgre neven. Den blæs han forsiktig på og framkallar lyden han likar så godt, av vind.

Lars kom i 1968, frå Nordmøre, fire år gammal.

BJØRN – OGSÅ HAN bur på Villa Vally – går stillferdig inn i rommet. Det er snart middagstid. Han hjelper med å dekke på.

«Han kom sammen med sine foreldre, da Bjørn er deres eneste barn, var det ikke lett for dem å overlate ham til fremmede mennesker (...),» noterte legen i 1958, og vidare:

«Bjørn var da han kom svært forkjølet og derved stille og rolig. Da han spurte etter foreldrene og jeg sa at de var gått, gråt han litt, men lot seg trøste. Appetitten var dårlig, og han spurte stadig efter mor og far.»

– Det som er så fint her, er at vi har tid til kvarandre, at vi kan vere nær kvarandre, seier John Merkesvik. Han har vore tilsett som medarbeidar på Helgeseter i 25 år, og har no del av staben på Villa Vally.

– Dei som bur her, er blitt fysisk svakare med alderen. Ein treng meir plass. Det er litt vanskelegare å koma seg av garde, før kunne vi ta ein sykkeltur på sparket. Men samhaldet har vi, det er det same, seier John.

Han seier litt om skiftande politiske motebølgjer, markeringsglade politikarar. Det er ikkje akkurat blitt mindre papir og reglar å hale med.

– For min del vil eg heller drive omsorg enn å fylle ut skjema.

Middagen kjem på bordet. Pasta Provence.

Legen skriv om Bjørn:

«Efter 14 dager var sykdom og hjemlengsel overvunnet. Det viste seg at hans appetitt ikke var å tilfredsstille.»

GJENGEN PÅ Villa Vally, gjengen på Helgeseter, er «brukarar» – slik politikarar og byråkratar gjerne uttrykkjer seg i dag. Men heller ikkje

>>>>

BAKERIET ER BERRE EIN AV FLEIRE VERKSTADER PÅ HELGESETER SOM DRIV HANDVERK OG PRODUSERER FOR SAL.

LYM: Kunst, kultur, arbeid og terapi er sider av same sak på Helgeseter. Og terapi kan for eksempel vere Bothmer-gymnastikk på den grøne plenen ein solfylt dag. Bothmer-gymnastikken legg til grunn at rørsler og haldningar i kroppen er nært bunde saman med sjølvbiletet sine indre sider.

NY GENERASJON: Erik Zachrisen, ein energisk og spalmodig kar. Flytta inn hausten 2010. I vevstova har han ei spektakulær fillerye på gang.

dette ordet er det så glade i på Helgeseter.

Ingen, sjølv ikkje dei aller mest hjelpetrengande, er berre passive mottakarar her. Heile folket skal i arbeid, uansett kor lite eller stort det er. For dei aller mest hjelpetrengande er det å ta vare på seg sjølv eit arbeid.

«Arbeid» må ikkje forvekslast med «aktivisering».

Arbeidet skal bety noko. Brød frå bakeriet, for eksempel, skal vere av salbar kvalitet. Dei leikar ikkje bakeri.

Bakeriet er berre ein av fleire verkstader på Helgeseter som driv handverk og produserer for sal. Det blir laga stearinlys i lysverkstaden, tekstilprodukt i tøveverkstaden, teppe i vevstova.

Dessutan skal borgarane i dette vesle samfunnet bidra til at det fungerer. Nokon må arbeide på vaskeriet. Nokon må lage mat. Nokon må fôre dyra.

Nokon må lage kostyme til teaterframsyningane.

– VER HELSET ALLE, konger dere er. La meg høre deres ærend!

Kongane bukkar for Herodes den store.

Erik har brukt føremiddagen ved vevstolen, der han arbeider med ei fargesprakande filleryе, blant anna skapt av eit forkléde frå kjøkkenet på Villa Vally, som han i lengre tid har argumentert for er så gammalt at det berre må bli rivne til filleryа.

No er han Herodes, trenar på vondskapsfull latter og tar imot tre vise kongar som har sett ei stjerne så stor. Dei er kledde i edle kapper, gullkroner og har hendene fulle av «gull, røykels å myrra», som Herodes uttrykkjer det, for hovet på trøndersk.

Spelet kjem i hamn sånn nokolunde, sjølv utan Djevelen, som er oppteken på kontoret i rolla som personalsjef denne dagen. Det er enno ei tid fram til premieren.

Ein av dei tre heilage kongane kjem med eit lite gledeshyl.

Herodes ler sin slme latter, svingar utanom manus, og slår med patos fast, no på normert nynorsk:

– Han er ikkje så ven og vakker, men han tar no i alle fall med sitt manuskript!

SAMSTUNDES, i eit anna rom, kanskje også anna tid, er Bjørn i arbeid, i lysverkstaden. Han ser ut vindauget.

I tenåra rømde han eit par gonger frå Helgeseter med kurs for Arna og mor og far. Det kom ofte på besøk, og han var ofte på besøk hos dei. Men det var ikkje nok. Heime var der.

Mor og far er ikkje lenger i Arna no.

Heime er her.

«Som femåring lærte han fort melodier og songar, og hadde lett for å ville erte, og lo hjarteleg,» noterte legen på fenomalet. Det står også at Bjørn likar å leike med bilar og at han ofte vil sjå ut vindauget.

Bjørn seier at han skal få kanoj. Og kakao. Han seier at han blir glad for det.

Han vender seg bort frå vindauget og går tilbake til arbeidet.

[illegible]

Sjå biletforteljing på bt.no

DRAUM: Ein laurdag i oktober 1958 kom Bjørn Gjende til Helgeseter. Sidan har Bjørn budd her. «Han var ein rastlaus liten gut, og var stadig på farten,» har legen på Helgeseter notert. I dag er Bjørn femtiefjå år gammal. Framleis rastlaus, men litt mindre på farten.